

Konstitutsiya -Erkin Va Farovon Hayot Garovi

*Xonqulova Zohida Sherali qizi*¹

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va uning qanchalar xalqparvar va adolatliligi haqida so'z boradi. Konstitutsiyamiz- Xalq huquqini ximoya qilishi, farovon va tinch yashashi uchun barpo etilgani xaqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Respublika, Konstitutsiya, qonun, demokratiya, huquq, davlat, xalq, fuqaro, erkinlik, umuminsoniy.

Kirish

Konstitutsiya – davlatning oliy yuridik kuchga ega bo'lgan qonuni. Jamiyatda qonuniylik tantana qilmasa, shaxsning huquq va erkinliklari qat'iy intizom, ichki uyushqoqlik va ma'suliyat jihatdan ustuvor bo'lmasa, qonunlar, milliy an'analar, urf-odatlar, umuminsoniy qadriyatlar hurmat qilinmasa, demokratik huquqiy davlatni tasavvur qilib bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining: "Tabiiyki, har qanday davlatning yuzi, obro'-e'tibori uning Konstitutsiyasi hisoblanadi. Zotan, Konstitutsiya davlatni davlat, millatni millat sifatida dunyoga tanitadigan Qomusnomadir",- degan so'zlari faqatgina O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga emas, balki barcha Konstitutsiyalarga berilgan ta'rifdir. Bugun yurtimizda demokratik, fuqarolik jamiyati va huquqiy davlatning mustahkam poydevori qurilmoqda.²

Asosiy qism

Yurtimizda 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qilish referendumida ishtirok etgan fuqarolarning 90,21 foizi tomonidan yoqlab ovoz berish orqali qabul qilinganligi, unda xalqimizning Yangi O'zbekistonni barpo etish bo'yicha orzu-umidlari va intilishlari o'z aksini topganligidan dalolat bermoqda. Referendum ko'p millatli buyuk xalqimizning birdamligi va hamjihatligi, suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat qurishga qat'iy qaratilganligining ishonchli ifodasi bo'ldi. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi fuqarolarning jamiyatda erkin va farovon yashashini taminlashda keng ko'lamlil ustuvorlik huquqini beradi. Yani Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgarishlarning asosiy maqsadi sifatida fuqarolik jamiyati va xalqparvar davlat barpo etish deb hisoblashimiz mumkin. O'zbekiston Respublikasi demokratik davlat ekanligini xalqparvar davlat barpo etishning huquqiy kafolati sifatida belgilab olishimiz mumkin. Demokratiya so'zi bugungi ijtimoiy hayotda ko'p va keng ishlatiladigan tushuncha sifatida qabul qilishimiz mumkin, chunki demokratik davlatda jamiyat a'zolarining, ya'ni xalqning huquq va erkinliklari birdek himoya qilinadi. Konstitutsiyamizning 13-moddasida "O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko'ra inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmatini va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi. Demokratik huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi", - deb ta'kidlangan. Ushbu norma orqali O'zbekiston Respublikasida xalq hokimiyatchiligi asoslari belgilab qo'yilganligini ko'rishimiz mumkin. Respublikada demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini amalga oshirishda biz, ilgari gidek, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari - mahallalar, shuningdek, nodavlat notijorat tashkilotlar, erkin va xolis ommaviy axborot vositalari faol o'rin egallaydi, deb ishonamiz. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasida: "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega,

¹ Axborot texnologiyalari va menejment universiteti Defektologiya yo'nalishi talabasi

² Shavkat Mirziyoyev. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalishg sari. 4-jild, T., "O'zbekiston", 2020.

to'g'ridan to'g'ri amal qiladi va yagona huquqiy makonning asosini tashkil etadi", deb ta'kidlandi. Ya'ni ushbu norma O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab oladi va demokratiyaning to'laqonli ta'minlanish asosi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu moddaga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida istiqomat qiluvchilarning barchasi o'z huquq va erkinliklarini Konstitutsiya asosida kafolatlanganligini bilgan holda, unga to'g'ridan to'g'ri murojaat qilishi mumkinligini anglashimiz mumkin.

O'zbekistonning 65 foizga yangilangan va ancha "to'lishgan" bosh qomusi 1 maydan e'tiboran kuchga kirdi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahriri 2023 yil 1 maydan e'tiboran kuchga kirdi. Bunga 30 aprel kuni bo'lib o'tgan referendum natijasiga ko'ra 11 ta moddadan iborat tegishli qonunning qabul qilinishi asos bo'ldi. Bu qonunning 1-moddasiga Konstitutsiyaning yangi tahriri ilova qilingan. Bunga qadar 1992 yildan buyon konstitutsiyaga jami 15 marta o'zgartish kiritilgan edi. Bu safar esa o'zgarishlar ko'lami kattaligi sabab hujjatning yangi tahriri qabul qilindi. Yangilanish natijasida, bosh qomusdagi moddalar soni 128 tadan 155 taga, undagi normalar esa 275 tadan 434 taga oshdi. Umuman, rasmiylarga ko'ra, konstitutsiya 65 foizga yangilangan.³

Birinchiidan, eski Konstitutsiyaning 1-moddasidagi "O'zbekiston – suveren demokratik respublika" jumlasini "O'zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat" jumlasiga o'zgartirildi.

Ikkinchiidan, 15-moddaga quyidagicha qo'shimcha qo'shildi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega, to'g'ridan to'g'ri amal qiladi va yagona huquqiy makonning asosini tashkil etadi.

Uchinchiidan, imtiyozlar endi qonunda yozib qo'yilishi shart emas (yangi kons. 19-modda).

To'rtinchiidan, endilikda, qonunchilikda aniq belgilab qo'yilmagan masalalarda ziddiyat yuzaga kelsa, masala davlat emas, inson foydasiga hal etiladi.

Beshinchiidan, inson huquqlari ijtimoiy axloq va jamoat tartibini saqlash maqsadida cheklanishi mumkin.

Oltinchiidan, yangi Konstitutsiyaga o'qituvchilar haqida modda qo'shildi. Davlat o'qituvchilarning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o'sishi to'g'risida g'amxo'rlik qilishi alohida e'tirof etildi.

Yettinchiidan, yer qonunda nazarda tutilgan hamda undan oqilona foydalanishni va uni umummilliy boylik sifatida muhofaza qilishni ta'minlovchi shartlar asosida va tartibda xususiy mulk bo'lishi mumkin.

Sakkizinchiidan, endi OAV faoliyatiga to'sqinlik qilish javobgarlikka sabab bo'ladi. Ommaviy axborot vositalari erkindir va qonunga muvofiq ish olib boradilar. Davlat ommaviy axborot vositalari faoliyatining erkinligini, ularning axborotni izlash, olish, undan foydalanish va uni tarqatishga bo'lgan huquqlari amalga oshirilishini kafolatlaydi...

To'qqizinchiidan, Prezidentning vakolat muddati 5 yildan 7 yilga uzaytirildi. Bosh vazir nomzodini endi g'olib partiya emas, prezident taqdim etadi. Senatorlar soni 100 nafardan 65 nafarga tushiriladi. Bulardan tashqari ham muhimi o'zgarishlar yuz berdi.

Demokratik huquqiy davlatning eng muhim belgilaridan biri – barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, Konstitutsiya va qonunlarning ustunligini ta'minlashdir. Konstitutsiya va qonun ustuvorligi, birinchiidan, ijtimoiy hayotning barcha sohalarida qonunning qat'iy hukmronligini, hech kim, hech bir davlatorgani, mansabdor shaxs, tadbirkor yoki boshqa biror fuqaro qonunga bo'ysunish majburiyatidan xoli bo'lishi mumkin emasligini anglatadi. Ikkinchiidan, Konstitutsiyava qonun ustuvorligi shuni ifodalaydiki, asosiy ijtimoiy, eng avvalo iqtisodiy vasiyosiy munosabatlar faqat qonun yo'li bilan tartibga solinadi, uning barcha ishtirokchilari esa hech bir istisnosiz huquq

³ <https://kun.uz/news/2023/05/02/yangi-konstitutsiya-10-ta-asosiy-ozgarish?q=%2Fuz%2Fnews%2F2023%2F05%2F02%2Fyangi-konstitutsiya-10-ta-asosiy-ozgarish>

normalarini buzganligi uchun huquqiy javobgarlikka tortiladilar. Shu bois O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasi 1-bandida “O‘zbekiston Respublikasida O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiva qonunlarining ustunligi so‘zsiz tan olinadi ” va shu moddaning 5-bandida esa “Davlat va uning organlari, boshqa tashkilotlar, mansabdor shaxslar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish yuritadilar” deb belgilab qo‘yilgan. Konstitutsiyaning ana shu bandida katta ma‘no va mazmunga ega. Belgilab qo‘yilganidek Konstitutsiya va qonun oldida barcha birdek ma’suldir. Mamlakat qonunlariga barcha fuqarolar birdek bo‘ysunmog‘i shart. Xech bir fuqaro, xech bir davlat organlari , mansabdor shaxs va xech bir boshqa biror fuqaro qonunga bo‘ysunish va unga so‘zsiz rioya etish majburiyatidan xoli bo‘lishi mumkin emas. Chinakam demokratik jamiyatda hamisha shunday bo‘ladi.⁴

Qonunimizning asosiy butun mazmun va mohiyati insonga xizmat qilishga yo‘g‘rilgan. Konstitutsiyamizning biror bir joyida, davlatning huquqi èki fuqarolar davlat xohish va irodasini bajarishi shart qabilidagi qoidalar uchramaydi. Aksincha, asosiy qonunimizda, “Davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qiladi. Davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas’uldirlar.”, “Davlat inson hamda fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquqlari va erkinliklarini ta’minlaydi” kabi davlatning majburiyatlarini uchratamiz. Konstitutsiyamiz o‘zining insonparvarligi bilan ajralib turadi. Unga ko‘ra “Mehnatga layoqatsiz va yolg‘iz keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar hamda aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand boshqa toifalarning huquqlari davlat himoyasidadir.”, “Davlat aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalarining turmush sifatini oshirishga, jamiyat va davlat hayotida to‘laqonli ishtirok etishi uchun ularga shart-sharoitlar yaratishga hamda ularning asosiy hayotiy ehtiyojlarini mustaqil ravishda ta’minlash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan choralarni ko‘radi”, “Davlat nogironligi bo‘lgan shaxslarning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalar ob’ektlari va xizmatlaridan to‘laqonli foydalanishi uchun shartsharoitlar yaratadi, ularning ishga joylashishiga, ta’lim olishiga ko‘maklashadi, ularga zarur bo‘lgan axborotni to‘sqinliksiz olish imkoniyatini ta’minlaydi”.

Konstitutsiyamizning mazmun-mohiyati va huquqiy demokratik davlat, kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish asoslari, fuqarolarning huquq va burchlari sharhlab berilgan. Xususan, Konstitutsiyamizning 42-moddasida “Har kim munosib mehnat qilish, kasb va faoliyat turini erkin tanlash, xavfsizlik va gigiena talablariga javob beradigan qulay mehnat sharoitlarida ishlash, mehnati uchun hech qanday kamsitishlarsiz hamda mehnatga haq to‘lashning belgilangan eng kam miqdoridan kam bo‘lmagan tarzda adolatli haq olish, shuningdek, ishsizlikdan qonunda belgilangan tartibda himoyalanih huquqiga ega” deb belgilab qo‘yilgan.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi umuminsoniy qadriyatlarga sodiq ekanligini namoyon qildi. Ushbu umuminsoniy qadriyatlarning diqqat markazida inson, uning hayoti, erkinligi, sha’ni, qadr-qimmat va boshqa dahlsiz huquqlarini ta’minlash davlatimiz oldidagi oliy ma’suliyat ekanligi Konstitutsiyamizning asosiy g‘oyasi sifatida tanlab olindi. O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 31-aprel sanasida referendum asosida qabul qilingan va 2023-yilning 1-may sanasida kuchga kirgan yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning butun Respublika hududida amal qilishi, ushbu hududda istiqomat qiluvchi barcha shaxs, fuqarolarning huquq va erkinliklari ta’minlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda har bir fuqaroning o‘z ehtiyojlari, ijtimoiy hayot uchun zarur bo‘luvchi huquq va erkinliklar qabul qilinib, muhokama qilinadi. Konstitutsiyaning ko‘plab moddalari orqali, davlatni xalqparvar ekanligini, inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarining o‘z o‘rnida ta’minlanishidan anglab olishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Mirziyoev. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalishg sari. 4-jild, T., “O‘zbekiston”, 2020.
2. Shavkat Mirziyoev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T: “O‘zbekiston”, 2021.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga murojaati. “Xalq so‘zi”, 2022 yil, 21 dekabr.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga murojaati. “Xalq so‘zi”, 2022 yil, 21 dekabr.
4. B. E. Yuldashev, A. A. Abduqodirov, B. B. Yusupov KONSTITUTSIYA ISLOHOTLARI INSON QADRI UCHUN // Academic research in educational sciences. 2023. № 1 Constitution.
5. <https://kun.uz/news/2023/05/02/yangi-konstitutsiya-10-ta-asosiy-ozgarish?q=%2Fuz%2Fnews%2F2023%2F05%2F02%2Fyangi-konstitutsiya-10-ta-asosiy-ozgarish>

